

Dr. Somogyi Alfréd

Református egyházjogi és jogteológiai reflexiók az Európai Unió egyházfelfogására

„Aktuális terminológia a jelenkori protestáns teológiában” c. konferencia
(KEGA UJS008/2014 – Komárom; 2015. október 14.)

Bevezetés

Dolgozatomban, előadásomban arra szeretnék rámutatni, hogy az Európai Unió – jogrendjén keresztül – hogyan tekint az egyházakra. Ennek az elvi alapállásnak az átlátása és megértése ugyanis rávilágít arra, hogy az uniós felfogásban milyen helyet foglalnak el az egyházak és miért. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy az uniós alkotmánya jelentős elvi és eszmei iránymutatás a tagországoknak, az egyházakkal kapcsolatos felfogás és a nemzeti jogrendbe való beágyazás tekintetében.

Vizsgálódásom során az Európai Unió alapdokumentumai közül az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változatát, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartáját vizsgáltam.

A szövegek magyar fordítását néztem át, mivel ez is hiteles szövegnek minősül.¹

Sokat emlegetett tény, hogy az Európai Unió alapszerződésének, vagyis alkotmányának szövegéből kimaradt Isten neve. Ugyanakkor kimaradt még egy – számunkra – fontos kifejezés. Hogy pontosan fogalmazzak: „Az európai alkotmány létrehozásáról szóló szerződés” szövegében, amelyet 2004. október 29-én Brüsszelben, a tagállamok kormányképviselőinek konferenciáján fogadtak el, majd ratifikáltak a tagállamok, az a szó sem szerepel, hogy „keresztény, vagy keresztényen”. Még olyan összefüggésben sem, hogy „keresztény kultúra”. Hadd hozzak egy rövid statisztikát: a „keresztény” szón kívül még két szóra még rákerestem a dokumentumokban: az „egyház” és a „vallás” kifejezésekre. Az „egyház” szó egyetlen cikkben² fordul elő kétszer, a „vallás” kifejezés pedig a Preambulumban és négy cikkben³ szerepel, összesen hatszor leírva.

Mielőtt megnéznénk ezeket a konkrét szöveghelyeket, lássuk, hogy az egyház hogyan tekint az államra, a társadalomra.

Az állam keresztényen értelmezése

A kereszténység soha nem kérdőjelezte meg az állam létjogosultságát. A krisztusi iránymutatás, hogy *„Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és az Istennek, ami az Istené”* (Lk 20,25), igaz, nem konkrétan az államról szól, közvetve mégis jól mutatja a kereszténynek hozzáállását.

Pál ebben a kérdésben így ír: *„Arra kérlek mindenekelőtt, hogy tartsatok könyörgéseket, imádságokat, esedezéseket és hálaadásokat minden emberért, a királyokért és minden feljebbvalóért, hogy nyugodt és csendes életet éljünk teljes istenfélelemben és tisztességben”* (1Tim 2,1-2). Ebből az igéből már közvetlenül is le lehet vezetni azt, hogy mit is tartanak a keresztények az államról. Azt azonban, hogy hogyan viszonyuljanak az államhoz, legegységesebben egy péteri igeverv mutatja: *„Engedelmeskedjétek minden emberi rendnek az Urért, akár a királynak, mint a legfőbb hatalomnak”* (1Pt 2,13).

¹ Az Európai Unióról szóló szerződés 55. cikkének (1) bekezdése kimondja, hogy „E szerződést, amely egyetlen eredeti példányban angol, bolgár, cseh, dán, észt, finn, francia, görög, holland, ír, lengyel, lett, litván, magyar, máltai, német, olasz, portugál, román, spanyol, svéd, szlovák és szlovén nyelven készült, és amelynek az e nyelveken készült szövegeinek mindegyike egyaránt hiteles...”

² Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, 17. cikk

³ Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, Preambulum, 10.cikk, 13.cikk, 17.cikk, 19.cikk

Keresztyén felfogás szerint az állam ideájában az igazságosság eszményének figyelembevétele kell, hogy a legfontosabb alap legyen. Erre lehet építeni a közjó munkálását. Augusztinusztól szokták idézni – akár még tekintélyes jogtudósok is –, hogy „igazság nélkül az állam nem más, mint egy nagy rablóbanda”.⁴

A protestáns felfogás elfogadja, sőt tiszteli az állam felsőbbbbségét. Csak utalok a *ius supremae inspectionis* elvének ma is élő gyakorlatára. A II. Helvét Hitvallás XXX. fejezete a világi felsőbb hatóságokról rendelkezve mondja az alábbiakat: „1. Mindenféle hatóságot maga Isten rendelt az emberiség békeessége és nyugalma érdekében. 2. ... Azt tanítjuk tehát, hogy a keresztyén hatóság elsődrendű feladata, hogy a vallásról gondoskodjék. Tartsa tehát a kezében Isten igéjét, és gondoskodjék arról, hogy ezzel ellentétes dolgot senki se tanítson. Továbbá Isten igéjéhez szabott jó törvényekkel kormányozza az Istentől rábízott népet, és tartsa meg azt fegyelemben, kötelessége teljesítésében és engedelmességben. 4. ... Aki pedig a hatóság ellen támad, Isten súlyos haragját vonja magára”.⁵

Hadd fogalmazzak egyszerűen: az egyház, az államot Istentől való szervezetrendszerként fogadja el. Létezését nem emberi akaratnak, vagy az emberi jogérvényesítés függvényének tekinti.

Az állam egyik definíciója így szól: „az állam egy meghatározott területen élő népesség felett gyakorolt közhatalom.”⁶ De idézhetjük Max Weber definícióját is, miszerint: „Valamely folyamatosan üzemelő, kényszerítő erejű politikai szervezetet akkor hívunk „államnak”, amennyiben adminisztratív kara sikeresen érvényt szerez az arra vonatkozó igényének, hogy monopóliumot gyakoroljon a fizikai erőszak legitim használatára e rend kikényszerítésének során ill. érdekében.”⁷ Felfigyelhetünk arra, hogy a jogi definíciók a materiális kereteiben definiálják az államot, míg a bullingeri megfogalmazás isteni legitimitációt is odahelyez az államhatalom, s ez által az állam létezése mögé. Hadd mondjam ki a leegyszerűsített tételmondatot: a keresztyén egyház felfogásában az állam több annál, mint aminek reálisan látszik. S majd látni fogjuk, hogy ezzel szemben az állam felfogásában az egyház kevesebb annál, mint ami valójában.

Az Európai Unió hivatalos alapidokumentumaiból összerakható egyházkép

Az Európai Unióról szóló szerződésnek csupán egyetlen rövid passzusa, a 17. cikk beszél az egyházakról. Pontosabban nem is az egyházakról beszél, hanem az Uniónak az egyházakhoz való viszonyáról, s kimondja: „(1) Az Unió tiszteletben tartja, és nem sérti az egyházak és vallási szervezetek vagy közösségek nemzeti jog szerinti jogállását a tagállamokban. (2) Az Unió ugyanígy tiszteletben tartja a világnézeti szervezetek nemzeti jog szerinti jogállását. (3) Elismerve identitásukat és különleges hozzájárulásukat, az Unió nyílt, átlátható és rendszeres párbeszédet tart fenn ezekkel az egyházakkal és szervezetekkel.”⁸

Ebből a megfogalmazásból három következtetést szeretnék levonni:

1. Ha az Unió hasonlóan viszonyul az egyházakhoz és a világnézeti szervezetekhez, akkor az Unió értékrendjében az egyházak ugyanannyit jelentenek, mint a világnézeti szervezetek.
2. Ha az Unió a világnézeti szervezetekkel azonos kategóriába teszi az egyházakat, azzal azt üzeni, hogy számára az egyházak is csupán világnézeti szervezetek és nem többek, csak éppen egyháznak kell nevezni azokat, a megszokás, vagy a hagyomány okán.

⁴ Zétényi Zsolt: Magyarországon gyökeres alkotmányreform kell! In: (főszerk.: Medvigy Endre) Magyar Nemzetstratégia 2. kötet, Magyar Konzervatív Alapítvány, Püski Kiadó, Budapest, 2009. 257.p.

⁵ II. Helvét Hitvallás XXX. fejezete. A szöveget Buzogány Dezső 1998-ban készített fordítása alapján idéztem.

⁶ Dr. Nagy Péter: Az Európai Unió államisága. Tanulmány.

⁷ Idézet forrása: <http://tarstudszotar.adatbank.transindex.ro/?szo=102>

⁸ Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, 17. cikk

3. Ha az Unió tiszteletben tartja, és nem sérti az egyházak tagállamokban szabályozott jogállását, akkor azzal elismeri, hogy 1.: akár sérthetné is, csak nem teszi; 2.: hogy magának az Uniónak nincs koncepciója az egyházakkal kapcsolatban. Az egyházak ügyét tagállami, nemzeti hatáskörben hagyta, mert az Uniónak nincs egyházpolitikája.

Az Európai Unió szerződésének Preambuluma csupán annyit mond, hogy „Európa kulturális, vallási és humanista örökségéből”⁹ merítve nyertek ösztönzést az Uniót létrehozó alapítók az Unió létrehozására.

A szerződés 10. cikke a megkülönböztetés elleni fellépés kapcsán így fogalmaz: „Politikai és tevékenységei meghatározása és végrehajtása során az Unió küzd mindenfajta nemem, faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékoságon, életkoron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés ellen”.

Ebben a megfogalmazásban a felsorolt „másságok” sorában találjuk a vallást.

Hasonló rendelkezést tartalmaz a 19. cikk, amely kimondja, hogy a tagállami konszenzus alapján, az Unió „...megfelelő intézkedéseket tehet a nemem, faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékoságon, koron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés leküzdésére.”

Ez sem számít az egyházakkal kapcsolatos álláspontnak. Ugyanakkor általános érvényű intézkedések megtételére jogosítja fel az Uniót a vallási és egyéb, felsorolt alapon történő megkülönböztetések leküzdésére.

Érdekes összefüggésben beszél a vallásos meggyőződésről a szerződés 13. cikke: „Az Unió mezőgazdasági, halászati, közlekedési, belső piaci, kutatási, technológiafejlesztési és űrkutatási politikáinak kialakításánál és végrehajtásánál az Unió és a tagállamok teljes mértékben figyelembe veszik az állatok, mint érző lények kíméletére vonatkozó követelményeket, miközben tiszteletben tartják a tagállamok — különösen a vallási szertartásokra, kulturális hagyományokra és regionális örökségre vonatkozó — jogszabályi vagy közigazgatási rendelkezéseit és szokásait.

Konklúzióim:

1. Az uniónak van mezőgazdasági, halászati, közlekedési, belső piaci, kutatási, technológiafejlesztési és űrkutatási politikája. Egyházpolitikája nincs.
2. Az Unió figyelembe veszi az állatok, mint érző lények kíméletére vonatkozó követelményeket. Ám nem ismerünk olyan uniós követelményrendszert, amely pl. a keresztyén közösségek kíméletére vonatkozna, mondjuk a jelenlegi migráns-helyzettel összefüggésben. Az Unió nem védi a természetes vallási közösségek megmaradását, és nem tesz óvintézkedéseket a vallási erőviszonyok megtartása érdekében.
3. Az állatvédelmi jogok és a vallási szertartásokra vonatkozó tagállami szabályozások összekapcsolása nem tekinthető egyházpolitikai alapállásnak.

Az alapszerződés tervezetében még ott volt az oktatáshoz való jog kapcsán, hogy a szülőknek szavatolja az Unió azon jogát, hogy gyermekeik számára vallási, világnézeti vagy pedagógiai meggyőződésüknek megfelelő nevelést biztosítsanak.¹⁰

A tolerancia jegyében, a tervezetben volt még egy mondat, ami kimaradt a végleges változathoz. Ez így szól: „Az Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget.”¹¹

⁹ Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, Preambulum

¹⁰ EU Alapszerződés-tervezet II-74. cikk

¹¹ EU Alapszerződés-tervezet II-82. cikk

A végleges alapszerződés-szövegben már nem kapott helyet a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadság szabályozása. Ez az Európai Unió Alapjogi Chartájában kapott helyet. És ezzel a tétellel érkezünk el a lényeghez.

A gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadság kapcsán az Alapjogi Charta így fogalmaz: „Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben, istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatását.”¹²

Itt is három lényeges dologra szeretném felhívni a figyelmet.

1. Az Európai Unió egyenrangúnak tartja a gondolat- a lelkiismeret- és a vallásszabadságot, s ezért egy szinten is kezeli. Mi tudjuk, hogy ez nem így van. Hiszen sem a pompás és építő gondolat, sem a nyugodt és jó lelkiismeret nem vezet üdvösségre.
2. A vallásszabadság jogának elismerése azt jelenti, hogy teheted azt, amiben hiszel. Ez a szabályozás szabad utat ad a tévelygésnek is. Nem tesz különbséget a jó és rossz, az igaz és az igaztalan között.
3. A „mindenkinek” kifejezés számunkra kulcsfontosságú. Érzékelteti, hogy a vallásszabadság kérdését az Unió az egyén felől közelíti meg. Vagyis az embernek joga van vallásosnak lenni. Több vallásos embernek pedig joga van vallását közösségben is gyakorolni.

A brüsszeli látás tehát az egyénhez köti a dolgot. Ennek a jognak a gyakorlása magánügy. Persze közösségben is gyakorolhatja bárki a vallását és nyilvánosság előtt is kifejezésre juttathatja vallásos meggyőződését. De mindezt az egyén, vagy az egyénekből álló közösség teheti meg. Az Unió tehát az emberi és egyéni jogok térfeléről ragadta meg a vallásszabadság kérdést és innen tekint az egyházakra is.

Az Unió felfogásából az következik, hogy az egyház egy olyan szervezet, amelyet a vallásszabadság jogával élő egyének alkotnak. Ennyi és nem több, ez és nem más. Az uniós felfogás szerint, ha vannak az egyháznak tagjai, akkor van egyház és működik. Ha nincsenek az egyháznak tagjai, akkor nem működik és nincs egyház. Az egyház tehát emberfüggő szervezet, az Unió felfogásában. Ráadásul, eszerint minden egyház – tanaira való tekintet nélkül – egyforma. Ad absurdum: a vallásszabadság eszményéből kiindulva, az Unió területén létrejöhet akár a „libatoll-imádók vallási közössége” is. És ha sokan lesznek, akkor – minden bizonnyal – jogi szempontból ugyanolyan elbírálásban fognak részesülni, mint a történelmi egyházak. Ezt a furcsa és hihetetlennek tűnő megállapításomat a magyarországi egyházügyi törvény uniós fogadtatására való emlékeztetéssel támasztom alá, amikor Brüsszel erősen kifogásolta a törvényben meghatározott kategóriákat, hogy Magyarországon vannak (bizonyos előjogokkal bíró) történelmi egyházak; vannak egyházak és vannak vallási közösségek.

Mindez azért, mert az uniós felfogásban az egyház az emberek műve.

Mi ezzel szemben hisszük és valljuk, hogy az egyház isteni elhíváson alapuló közösség, amelyet – bár emberek alkotnak, de – nem az emberek tartanak fenn, hanem maga Jézus Krisztus. Ő az, aki kiválasztotta az anyaszentegyház tagjait, Ő az, aki gyülekezetet gyűjt magának, tehát a gyülekezet és az egyház az Övé. És Ő az, aki megtartja ezt a közösséget, amit egyháznak nevezünk.¹³

¹² Az Európai Unió Alapjogi Chartája, II. cím 10. cikk

¹³ Lásd a Heidelbergi Káté 54. kérdés-válaszát

Keresztyén felfogás szerint az egyház, pontosabban az anyaszentegyház, létezik nélkülünk is. Az egyház nem emberi akaratok, vagy cselekmények következménye és nem emberi jogok érvényesítésének gyümölcse. Itt van a jelentős különbség az Európai Unió egyházfelfogása és keresztyén egyházfelfogás között!

A felfogásbeli különbség gyakorlati következményei

Európa lassan elveszíti keresztyén jellegét, mivel nem fogadta el és nem szavatolja azt, hogy az egyház léte Jézus Krisztushoz kötött tény. Egy durva hasonlattal élve: az uniós szabályok tág teret adnak arra, hogy egy külső- és belső nemi jellegében férfi, azt állítsa magáról, hogy ő nő. Ezt a képzetet az uniós rend elfogadja és segíti őt abban, hogy nő-képzetet – mindenféle diszkrimináció nélkül – megélhesse. Ugyanezt a jogot biztosítja annak az embernek is, aki „Isten-képpel” él. Az Unió nem vizsgálja a képzetek valóságtartalmát, hanem az emberi szabadságjogokból kiindulva, a társadalmi tolerancia határain mozogva, lehetőséget teremt a képzetek megélésére. Akkor azonban, amikor az egyénekből álló közösség láttatni kívánja magát, vagy kollektív jogokat követel, az Unió határozott különbséget tesz az egyházak és más közösségek között. Így lehetnek rendőrökkel védett meglefelvonulások és így tűnhetnek el katolikus országok iskoláinak faláról a feszületek, vagy Brüsszel főteréről a karácsonyfa. Nem egyforma a mérce.

Az egyház nem partnere az Uniónak és a tagállamoknak sem. Az egyház egy államon belül működő szervezet, az államjogi felfogás szerint. Ezért szabályozhatja az állam vallásügyi törvényekkel az egyházak jogállását. Ez egyébként – ma még – nem biztos, hogy rossz a keresztyén egyházaknak, de fordulhat még rosszra ez a lehetőség. Éppen az uniós egyházlátás okán.

Az uniós – és a tagállami – egyházlátásnak, érezhető negatív következményei vannak Európa több országában. Tekintettel arra, hogy az állam az egyháztagokon – embereken – keresztül tekint az egyházra, emberi közösségi tulajdonságokkal címkézi meg az egyházat. Egyetlen példa: Romániában a református egyházat magyar ajkú hívek alkotják. Ezért a román állam úgy tekint a református egyházra, mint magyar egyházra. Egyébként így van ez nálunk is. Ennek a látásmódnak a következménye, szembetűnően a restitúciós folyamatokban és a reformátusság – inkább negatív – megkülönböztetésében mutatkozik meg.

Sok-sok szó esik utóbbi időben az állam és az egyház szétválasztásáról. Ez a kérdés egy külön tanulmányt igényelne, de annyit hadd mondjak el, hogy az állam és az egyház „különválasztása” alatt, ma már gyakorlatilag csak a finanszírozási rendszert értjük. Ez pedig önmagában nem jelent „összenövést”, hiszen az állam – alanyi jogon – ugyanúgy finanszírozza pl. sportegyesületeket, mint az egyházakat.

Az egyház – ebben a köztes állapotban – furcsa helyzetben van. Ezt egyetlen gyakorlati példán szeretném bemutatni. Szlovákiában a református egyház gyülekezetei önálló jogi személyek. A jogi személyekre vonatkozó jogszabályok teljes mértékben vonatkoznak az egyházközségekre is. Számos egyházközségnek van szántóföldje. De ha ezt a szántóföldet maga szeretné megművelni és gazdálkodni vele, akkor erre külön engedélyekre van szüksége, mert a törvényből fakadó jogalanyisága nem jogosítja fel arra, hogy gazdasági tevékenységet folytasson a saját tulajdonával. Ebből a szempontból nem ugyanolyan jogi személy, mint pl. egy mezőgazdasági vállalkozás.

A politikai hatalommal szavatolt uniós egyenlőség, nem biztosít társadalmi közeget a missziós parancs teljesítésére, mert ez már túllép a vallásszabadságot szavatoló társadalmi tőrésátháron. A vallásosságnak csak a nyilvánosság előtti „kifejezésre juttatását” szavatolja az uniós jogrend. Röviden megfogalmazva: téríteni, lelkeket menteni, Jónásként végigmenni Brüsszelen és „még 40 nap”-ot kiabálni nem lehet. Ez már nem fér bele a leírt szabályozásba.

Megoldáskeresés – az egyház válasza az unió egyházlátására

Az egyház nem fogadhatja el azt a jogelméleti alapot, amelyre az Európai Unió egyházlátása épül. Ha elfogadná az egyéni jogokra épülő szabályozást, azzal megtagadná az egyház szentírasi, krisztusi valóságát.

Az egyháznak napirenden kell tartania mind az Unióval, mind a tagállamokkal szemben azt a jogos elvárását, hogy a nem állami szervezetek sorában, külön jogi státuszt, különleges szabályozást kapjon, ami megfelel az egyház öndefiníálásának.

Ennek elérése jelenleg politikailag lehetetlennek látszik, de mégis van remény, hiszen „*ami lehetetlen az embereknek, az Istennek lehetséges*” (Lk 18,27).

Felhasznált irodalom

- Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata:
http://europa.eu/pol/pdf/consolidated-treaties_hu.pdf
- Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata:
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=HU>
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája:
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=HU>
- Bullinger Henrik: Második helvét hitvallás. Kolozsvár, 2010. Fordította Buzogány Dezső, Juhász Tamás és Sipos Gábor (Kolozsvár, 1988) A kolozsvári protestáns teológián a református diákok használatára készült kézirat. Szerkesztette Juhász Tamás (Kolozsvár, 2010). Internetes elérése:
<http://reformatus.hu/egyhazunk/mutat/6218/>
- Zétényi Zsolt: Magyarországon gyökeres alkotmányreform kell! In.: Magyar Nemzetstratégia 2. kötet (főszerk.: Medvigy Endre), Magyar Konzervatív Alapítvány, Püski Kiadó, Budapest, 2009. ISBN 978 963 302 006 7; 251-266.p.
http://doulos.hu/Masodik_Helvet_Hitvallas.pdf
- Dr. Nagy Péter: Az Európai Unió államisága. Internet:
<http://www.jogiforum.hu/publikaciok/146>